

POLOŽAJ MALOLETNIKA U KRIVIČNOM PRAVU SRBIJE

Apstrakt: Maloletnici predstavljaju najosetljiviju kategoriju učinilaca krivičnih dela. To je rezultat biološke i psihološke osnove njihove ličnosti koja nije dostigla potpunu zrelost i sposobnost kao kod punoletnih lica. U takvim okolnostima krivično zakonodavstvo, a krivično pravosuđe dodatno, pokazuje poseban oprez u pogledu načina utvrđivanja njihove odgovornosti za učinjena krivična dela. Međutim, sadašnji krivičnopravni status maloletnika rezultat je dužeg procesa njihovog materijalnog i procesnog prilagođavanja novim okolnostima u kojima maloletnici žive. Ovaj proces je zaokružen propisivanjem posebnog načina izvršenja vaninstitucionalnih i institucionalnih krivičnih sankcija izrečenih maloletnicima. Zakonodavno inoviranje krivičnopravnog statusa maloletnika imalo je svoje uporište i u krivičnoj doktrini. Ona je ponudila više različitih teorijskih modela u kojima se maloletnici tretiraju kao posebna kategorija krivično odgovornih lica. U takvim uslovima možemo uočiti da je evolucija krivičnopravne reakcije ostvarila svoje ciljeve i na području kažnjavanja maloletnika. Stoga će u radu biti obrađene specifičnosti doktrinarnog i zakonodavnog pristupa u regulisanju krivičnopravnog statusa maloletnika.

Ključne reči: maloletnici, krivični zakon, krivičnopravni status, krivične sankcije.

1. UVODNA RAZMATRANJA

Evolucija krivičnog prava uočljiva je i u pogledu odnosa prema maloletnicima kao posebnoj starosnoj kategoriji krivaca. U prvim pisanim pravnim

¹ Redovni profesor, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, ijoksic@pravni-fakultet.info, Orcid broj 0000-0003-2920-9943.

² Redovna profesorica, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, jelena@pravni-fakultet.info, Orcid broj 0000-0001-8068-0816.

spomenicima koji, između ostalih, sadrže krivičnopravne odredbe ne može se uočiti bolećiv odnos prema maloletnicima. Oni se jednostavno ne pominju kao lica prema kojima se treba posebno odnositi kod utvrđivanja njihove krivice za „kakvo učinjeno zlo.“, S obzirom na nedostupnost pouzdanih materijalnih dokaza ne možemo sa punom preciznošću utvrditi da li su tadašnji sudovi pokazivali neku vrstu „pravne bolećivosti“, prema maloletnicima. Takođe, iz istih razloga, nemamo precizna saznanja da li su, u okviru tadašnjih kazniona, maloletnici bili odvojeni od punoletnih lica. Stoga genuzu posebnog odnosa prema maloletnim licima možemo pronaći u ranijim pravnim izvorima. Hamurabijev zakonik (XVIII vek pre nove ere) sadrži surove kazne namenjene mladima koji ne slušaju svoje roditelje. Stari Kinezi su primenjivali oštre kazne za maloletne učinioce kakve nepodopštine, dok je granica njihove krivične odgovornosti bila 7 godina (Ljubičić, 2006, 589-590).

U staroj Grčkoj su maloletnici bili blaže kažnjavani u odnosu na punoletna lica. Usled nedostatka tačnih podataka možemo konstatovati da je blaži odnos prema maloletnicima proizilazio iz uverenja da su oni manje namerni da učine kakvo zlo jer im nedostaje zrelost odraslih ljudi. U starom Rimu (Zakon XII tablica) možemo uočiti poseban odnos prema kažnjavanju maloletnika. Rimsko pravo iz perioda Justinijanove kodifikacije razlikuje: decu do sedam godina (infantes) koja nisu bila krivično odgovorna, maloletnike od sedam do deset godina (infante proximi) koja su pod izuzetnim okolnostima mogli biti krivično odgovorni pod uslovom da su mogli shvatiti značaj učinjenog krivičnog dela i lica stara od deset do četrnaest godina (pubertati proximi) koja su bila krivično odgovorna, ali im se pri odmeravanju kazne mladost uzimala kao ublažavajuća okolnost (Srzentić, Stajić, Lazarević, 1998, 524). Prema rimskom shvatanju krivične odgovornosti malo dete i duševni bolesnik ne mogu biti krivi i za njih odgovara drugo lice (Stanojević, 1993, 250).

U srednjovekovnom krivičnom pravu uočljiv je diferentan odnos prema maloletnicima. Tokom 10. veka u Engleskoj su strogo kažnjavana sva deca starija od 12 godina, kada učine prestup. Smrtna kazna je bila izricana kao sankcija za krađu veću od 12 penija (Ljubičić, 2006, 590). Nadalje, u germanskom krivičnom pravu, deca do sedam godina nisu bila krivično odgovorna, a učinioci stari između sedam i dvanaest godina, odnosno četrnaest godina, bili su blaže kažnjavani. Prema ovoj kategoriji lica (lica uzrasta do 14 godina) pojedini pisani pravni spomenici toga doba, npr. Karolina (Constitutio Criminalis Carolina) iz 1532. godine, isključuju primenu smrtne kazne osim ako za to postoje posebni razlozi (Jovašević, Stevanović, 2008, 119-134).

Napoleonov Krivični zakonik (1810. godine) predviđa krivičnu odgovornost maloletnika sa navršениh 16 godina starosti. To je praktično značilo da je maloletnik, sa navršениh 16 godina života, tretiran kao krivično odgovorno lice ako je krivično delo izvršio sa razborom. U protivnom se maloletni učinioci nisu

smatrali krivično odgovornima i prema njima se nije izricala neka iz registra vaspitnih mera (Joksić, 2010, 118).

Različito tretiranje maloletnika u krivičnom zakonodavstvu drugih srednjovekovnih država reflektuje se i na države sa naših prostora. Tako, srpska srednjovekovna država ne poznaje posebno, odnosno povlašćeno, tretiranje maloletnika. Dušanov zakonik ne sadrži odredbe o krivičnoj odgovornosti i kažnjavanju maloletnika (Joksić, 2010, 117).

Pojedini statuti srednjovekovnih gradova (Korčulanski od 1214. godine, Dubrovački od 1272. godine i Splitski od 1312. godine) propisuju gornju starosnu granicu maloletstva (12-14 godina). Pri tome, sudeći organi slobodno cene da li je maloletnika ovog starosnog doba potrebno kazniti ili ne, s tim što se prilikom eventualnog kažnjavanja maloletstvo uzima kao olakšavajuća okolnost (Sržentić, Stajić, Lazarević, 1998, 525).

Na osnovu izloženog, možemo konstatovati da se kažnjavanje maloletnika u srednjem veku vršilo na tri osnovna načina:

- kaznama kao za odrasla lica;
- kaznama čiji je iznos naknadno umanjivan;
- posebnim kaznama samo za maloletnike.

Svaki od navedenih načina sadržao je brojne modifikacije u praksi što nije isključivalo njihovo međusobno kombinovanje. Otuda postoje presude u kojima se maloletnici kažnjavaju na različite načine za iste ili slične postupke.

2. ISTORIJSKI PRIKAZ POLOŽAJA MALOLETNIKA U SRBIJI

2.1. Period od srpskih ustanaka do nastanka Kraljevine SHS

Vaspostavljanje državno-pravnog statusa Srbije počinje nakon oslobođenja od osmanlijske vlasti. Već u prvim ustaničkim propisima možemo uočiti potrebu da se utvrde modaliteti kažnjavanja krivaca. To se prvenstveno odnosilo na lica koja su pružala otpor novim vlastima i vršila najteže zločine prema drugim ljudima. U takvim okolnostima nije bilo moguće očekivati utvrđivanje posebnog krivičnog statusa maloletnih lica. Njihovo kažnjavanje je većim delom bilo prepušteno roditeljima kao sredstvo vaspitanja dece.

U periodu do donošenja Krivičnog zakonika (1860.) maloletnici de iure nisu imali poseban krivičnopravni status. Izvesne obrise, nešto blažeg odnosa prema maloletnicima, možemo pronaći u primerima gde su sudovi uzimali u obzir nedoraslost i izricali blaže kazne. Tako je, na primer, Sud okruga valjevskog, u presudi od 18. septembra 1844, kaznio 16-godišnjeg učinioca blažom kaznom, uz obrazloženje „... da rečenij Đuro mlad od 16 godina budući nije mogao rđava iz ovog njegovog postupka sledstva predvideti, zbog čega se možda iz nerazsud-

ljivosti čovečestvu protivno delo upustio učiniti, povodom čega bi, da je malo starij veću kaznu, nego što mu je dosuđena, pretrpeo., (Perić, 2007, 87-88).

Prvi pisani pravni dokumenti gde se maloletnici posebno navode vezuju se za period od 1847. godine pa nadalje. Iako, još uvek, ne postoje unapred određena opšta pravila u pogledu uzrasta, krivične odgovornosti bez obzira na krivično delo, a još manje o posebnim organima, sudskom postupku i krivičnim sankcijama, može se uočiti da se postavljaju temelji kasnijeg utvrđivanja posebnog krivičnog statusa maloletnika u Srbiji. Otuda je važan Ukaz od 11. decembra 1847. u kojem se uočava podela maloletnika u tri grupe, što će se u kasnijim zakonskim propisima pravno dograđivati. Ipak, navedeni Ukaz i Dopusitna pravila od 26. maja 1847. bili su relevantni samo za određena krivična dela tj. za „poare i krađe„. U ovim slučajevima se može govoriti o eventualnom blažem kažnjavanju maloletnika. Zatim je navedeni model u pristupu maloletnicima proširen i na hajdučiju. Važan iskorak predstavlja donošenje Zakona o zamenu telesnih kazni od 31. januara 1853. godine gde su propisivana pravila za zamenu telesnih kazni za maloletnike bez obzira koje je krivično delo u pitanju. Ipak, u ovom vremenskom periodu, ne možemo govoriti o posebnom statusu maloletnika u ondašnjem srpskom krivičnom pravu. Moglo bi se reći da se evolucija krivičnog statusa maloletnika odvijala po principu sporadičnih rešenja sadržanih u više različitih pravnih dokumenata. Otuda ne može biti govora o sistematskom pristupu u regulisanju položaja maloletnika u tadašnjoj Srbiji (Perić, 2007, 91).

Donošenje Kriminalnog (Kaznitelnog) zakonika za Knjažestvo Srbiju 1860. godine predstavlja važan iskorak u uspostavljanju posebnog krivičnog statusa maloletnika u Srbiji.³ U glavi IV prvog dela Zakonika maloletnicima su posvećena četiri paragrafa (55-58). U njima se propisuje da su deca, koja nisu napunila 12 godina, bila krivično neodgovorna za „zločinstva i prestupe„, a mogu ih samo kažnjavati njihovi roditelji ili tutori (§§ 55). Na isti način se treba odnositi i prema licima koja su napunila 12 a nisu navršila 16 godina, ako su postupala bez razbora prilikom izvršenja „zločinstva ili prestupa„⁴ Izuzetno, ako

³ U radu je korišćen digitalizovani КАЗНИТЕЛНЫЙ законикъ за Княжество Србию. (U Beogradu: u Правительственной печатни, 1860, 26-27).

<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/pageFlip/reader/index.php?type=publications&id=3042&m=2#page/32/mode/2up> (dostupno 01.09.2024.).

⁴ „Analizom relevantnih odredaba Krivičnog zakonika Srbije iz 1860. godine, vidimo da se pitanje maloletničke krivične odgovornosti vezuje za prisustvo njihove sposobnosti za razlikovanje ili pronicljivost discernment. Tačnije, pitanje maloletničkog razlikovanja ili razbora, kako je to prof. Obrad Perić nazvao, treba posmatrati kao maloletničku uračunljivost. Ovaj specifičan vid uračunljivosti vezuje se za određene društvene promene nastale sa pokretanjem Francuske buržoaske revolucije, a koje se ne odnose samo na Francusku., (Nikolić, Joksić, 2011, 127-128).

su ova lica postupala bez razbora ali iz „rđave navike,, onda će se oni popravljati „tamo gde bude određeno,, sve do svojih navršenih 18. godina. Međutim, maloletnici (12-16. godine) koji su postupali sa razborom, odnosno krivično su odgovorni, zbog učinjenog „zločinstva ili prestupa,, kažnjavaju se na sledeći način (§§ 57):

- 1) Za učinjeni zločin, koji se po zakonu kažnjava smrtnom kaznom ili robijom, kazniće se zatvorom od jedne od deset godina.
- 2) Za prestup, najviše polovinu predviđene kazne, na koju bi se osudili stariji odnosno punoletna lica. Izuzetno, mogu se kazniti blažom od zakonom predviđene kazne ako sud proceni da je maloletno lice to zaslužilo.

Zakonik reguliše krivičnopravni status, uslovno rečeno, mlađih punoletnih lica (16-21. godine). Prema njima se odnosi tako što se kažnjavaju sa dve trećine od kazne propisane za punoletna lica. Ako bi za učinjeno delo bila propisana smrtna kazna onda se maloletno lice osuđuje na robiju ili zatočeništvo u trajanju od deset do dvadeset godina (§§ 58).

Specifičnosti krivičnopravnog statusa maloletnika dolaze do izražaja i kod regulisanja sistema kazni. Reč je o istupima kao najlakšim vrstama krivičnih delikata (III deo Zakonika). Propisano je da se deca, koja nisu navršila 12 godina, predaju roditeljima ili tutorima koji ih kažnjavaju (§§ 321). Međutim, đaci se smatraju krivično odgovornima za učinjene istupe. Predviđeno je da se oni predaju svojim učiteljima i profesorima da ih oni kazne prema školskim zakonima (§§ 322). U navedenim paragrafima se iscrpljuju zakonske mogućnosti drugačijeg krivičnopravnog tretmana dece i maloletnika. U svemu ostalom, nije bilo propisano različito (blaže) kažnjavanje učinilaca mlađih starosnih kategorija.

Pola veka nakon donošenja Kriminalnog (Kaznitelnog) zakonika za Knjažestvo Srbiju iz 1860. godine sačinjen je Projekat i motivi Kaznenog zakonika za Kraljevinu Srbiju (1910. godine). U njemu je zastupljen stav da vaspitanje i popravljanje maloletnika moraju biti osnov krivičnopravne reakcije. U zakonskim rešenjima je predviđeno podizanje starosne granice krivične odgovornosti sa dvanaest na četrnaest godina. Značajn novum u Projektu odnosio se na napuštanje „razbora,, i uvođenje „zrelosti,, koja sadrži intelektualnu i voljnu komponentu. Dakle, sada je krivična odgovornost maloletnika upotpunjena čime se stvaraju povoljniji uslovi za njeno utvrđivanje u praksi. Pored toga, Predlog je sadržao nešto duži katalog mera koje se mogu izreći maloletnicima. Starosna kategorija je utvrđena tako što je lice do četrnaest godina starosti bilo apsolutno krivično neodgovorno. Sledeću kategoriju su činila lica od četrnaest do sedamnaest godina, prema kojima se mogla izreći kazna, samo ako su bili u stanju da shvate prirodu i značaj učinjenog krivičnog dela tj. ako su postupali sa razbo-

rom. U protivnom se prema njima postupalo kao sa licima mlađim od četrnaest godina smatrajući ih krivično neodgovornima.⁵

U odredbama Projekta su propisana tri načina kažnjavanja maloletnika koji mogu da shvate prirodu i značaj svog dela. To su (§ 50):

- 1) Maloletnik se osuđuje na kaznu zatvora koja ne može biti kraća od tri dana ni duža od dva meseca.
- 2) Maloletnik se upućuje u Zavod za vaspitanje i popravljavanje gde ostaje dok se ne popravi odnosno najmanje godinu dana a najduže do svoje navršene 21. godine života.
- 3) Maloletnik se upućuje u Zavod samo za popravljavanje gde, po pravilu, boravi sve dok se ne popravi. Ovde je predviđeno vremensko ograničenje boravka koje ne može biti kraće od tri godine niti duže od deset godina.

Poslednjoj starosnoj kategoriji su pripadali maloletnici, koji su u vreme izvršenja dela (zločina i prestupa), navršili sedamnaest a nisu napunili dvadeset jednu godinu života (§ 51). Njima se nije mogla izreći smrtna kazna, doživotna robija, gubitak građanske časti. U ostalim slučajevima su bile predviđene blaže kazne za određeno krivično delo. Posebnost maloletnika došla je do izražaja i u pogledu njihovog penalnog tretmana. Predviđeno je da oni, do svoje navršene dvadesetprve godine života, izdržavaju kazne odvojeno od punoletnih u posebnim popravnim zavodima.

S obzirom da Projekat nikada nije stupio na pravnu snagu krivičnog status maloletnika u celosti ostaje u regulaciji odredbi Kaznitelnog zakonika iz 1860. godine. Otuda njihov položaj ostaje nepromenjen sve do ulaska Srbije u zajedničku državu Kraljevinu SHS.

2.2. Period od Kraljevine SHS do kraja Drugog svetskog rata

Formiranje Kraljevine SHS nosi sa sobom novu pravnu realnost koju odlikuje pravni partikularizam. On se ispoljava i u krivičnom zakonodavstvu što je iziskivalo donošenje novih krivičnih propisa.⁶ Zato se pristupilo donošenju

⁵ „Pitanje maloletničkog razbora predstavlja polaznu osnovu za razumevanje krivične odgovornosti maloletnika. U tom smislu, ako je maloletni učinilac krivičnog dela postupao sa razborom smatran je krivično odgovornim i prema njemu je izricana kazna. Međutim, ako maloletni učinilac nije postupao sa razborom on je smatran krivično neodgovornim i prema njemu su izricane vaspitne mere. U svakom slučaju, i kada je maloletnik proglašavan krivično odgovornim prema njemu se izricala blaža kazna, u skladu sa intencijom da se maloletstvo tretira kao ublažavajuća okolnost, (Joksić, 2011, 119-120).

⁶ „O važnosti izjednačenja zakona svedoče i reči prof. Mihaila Čubinskog, jednog od ključnih ljudi u postupku unifikacije, da izjednačenje zakona u svakoj državi stoji van spora.

novog Krivičnog zakonika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1929. godine.⁷ Zakonikom su obuhvaćeni zločini i prestupi dok su istupi trebali biti predmet posebne zakonske regulacije. Subotić navodi da Krivični zakonik sadrži moderne odredbe opšteg dela, kao i uprošćene i precizne odredbe posebnog dela krivičnog prava. Zakonik je bio zasnovan na tripartitnoj osnovi, koja potiče od Živanovića, a njime se uvode mere bezbednosti i uslovna osuda u krivično pravo Srbije (Pavlović, 2005, 738-739).

Законик је класификовао малолетнике у посебне групе. Критеријуми њихове класификације се заснивају на старосној структури и различитим степенима кривичне одговорности. Сходно томе, постоје три категорије лица у које се сврставају (члан 14.):

- 1) Деца које чине лица која нису навршила 14 година. Она су кривично неодговорна без обзира на тежину кривичног дела.
- 2) Млађи малолетници које чине лица која имају 14 година, али нису навршила 17 година. Она су кривично одговорна тако да се њима претежно изричу васпитне мере. Изузетно, ако лице, које је навршило петнаесту годину живота, лиши живота друго лице, шватајући природу и значај свог дела, може бити кажњено као да је старији малолетник.
- 3) Старији малолетници које чине лица која имају 17 а нису навршила 21 годину. Код ових лица се претпоставља урачуњљивост која је сразмерна степену њихове душевне зрелости, услед чега су прописане блаже казне.

Početak Drugog svetskog rata zatekao je Jugoslaviju u uslovima opšteg raspada zajedničke države. Okupacija zemlje je uticala na formiranje dva samostalna antifašistička pokreta. Uporedo sa političkim dolazi i do pravnog diskontinuiteta koji je uslovio odsustvo mogućnosti za primenom jedinstvenog pravnog sistema. U ovakvim uslovima nije moguće govoriti o promenama u krivičnopravnom statusu maloletnika jer to nije bilo u fokusu ratnih dešavanja na našim prostorima. Međutim, razvoj krivičnog prava u ratnim uslovima odvijao se kroz političko-pravne odluke novoformiranih policijsko-bezbednosnih organa i narodnooslobodilačkih odbora. Pravni temelji za funkcionisanje osnovanih narodnooslobodilačkih odbora ustanovljeni su februara 1942. godine tzv. Fočanskim propisima.

Pisanim izvorom krivičnog prava, u vremenu ratnih dešavanja, smatra se Uredba o vojnim sudovima iz 1944. godine. Uredbom se reguliše organizacija i nadležnost vojnih sudova, tzv. vojna krivična dela, kazne, zaštitne mere i dr. U odredbi člani 16. Uredbe propisano je da će vojni sudovi izricati ove kazne i

Čak i u federalističkim državama raznolikost zakona ne može biti primer za podražavanje., (Knežević, 2020, 169).

⁷ Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, „Službene novine Kraljevine SHS,, br. 33 od 09.02.1929. godine.

zaštitne mere: a) strogi ukor, b) imovinsku kaznu (novčanu, u naravi, u delu), c) izgon iz prebivališta, d) lišenje čina odnosno zvanja, e) uklanjanje s položaja, f) prisilni rad u trajanju od tri meseca do dve godine, g) teški prisilni rad u trajanju od tri meseca do dve godine pa i više i h) smrtnu kaznu. Uz ove kazne može sud izreći gubitak vojničke časti i gubitak građanske časti-na određeno vreme ili za uvek te konfiskaciju imovine. Dakle, pitanje krivičnog statusa maloletnika, u širem smislu reči, nije bilo predmet pravne regulacije u vremenu ratnih dešavanja.⁸

2.3. Period od nastanka socijalističke Jugoslavije do njenog raspada

Završetkom Drugog svetskog rata u Jugoslaviji dolazi do uspostavljanja socijalističkog društveno-ekonomskog i političkog sistema vlasti. Na taj način je nastupio potpuni raskid sa pravnom a naročito političkom tradicijom Kraljevine Jugoslavije.⁹ U okvirima nove zakonodavne aktivnosti donosi se više propisa u oblasti krivičnog prava. Zakon o krivičnim delima protiv naroda i države iz 1945. godine sadrži krivičnopravne odredbe kojima se inkriminišu politička krivična dela i zločini počinjeni za vreme rata. Zakonom o vrstama kazni iz 1945. godine uvodi se dvanaest vrsta kazni.¹⁰ Izmenama i dopunama Zakona o vrstama kazni iz 1946. godine bilo je predviđeno trinaest vrsta kazni i to: 1) smrtna kazna; 2) gubitak državljanstva; 3) lišenje slobode sa prinudnim radom; 4) lišenje slobode; 5) prinudni rad bez lišenja slobode; 6) gubitak političkih i pojedinih građanskih prava; 7) gubitak državne ili druge javne službe; 8) gubitak ili sniženje čina; 9) zabrana bavljenja određenom delatnošću ili zanatom; 10) konfiskacija imovine; 11) novčana kazna; 12) izgon iz mesta prebivanja i 13) stavljanje u obavezu da se popravi šteta (član 1.).¹¹ Iz navedenih zakonskih propisa može se lako uočiti da u opštem katalogu kazni nema maloletničkog zatvora.

Donošenjem Krivičnog zakonika-opšti deo iz 1947. godine počinje socijalistička era u razvoju jugoslovenskog zakonodavstva.¹² Zakonik je odraz sovjetskog uticaja na celokupno zakonodavstvo u ovom periodu. Predviđene su tri vrste krivičnih sankcija: kazne (smrtna kazna, lišenje slobode sa prinudnim radom, lišenje slobode, popravni rad, gubitak državljanstva, konfiskacija imovine, gubitak građanskih prava, gubitak čina, zabrana bavljenja određenim zanimanjem,

⁸ Uredba o vojnim sudovima NOV (Vrhovni štab NOV i POJ-maja 1944.).

⁹ Vidi: Zakon o nevažnosti pravnih propisa donetih pre 6. aprila 1941. godine i za vreme neprijateljske okupacije („Službeni list FNRJ,, br. 86/46 i 105/47).

¹⁰ Zakon o vrstama kazni „Službeni list DFJ,, br. 48/45.

¹¹ Zakon o potvrđi i izmenama Zakona o vrstama kazni „Službeni list FNRJ,, br. 66/46.

¹² Krivični zakonik-opšti deo „Službeni list FNRJ,, br. 106/47.

proterivanje, novčana kazna i popravljanje štete), vaspitno-popravne mere (predavanje roditeljima ili staraocu sa obavezom da nad njim vode pojačani nadzor, upućivanje u vaspitnu ustanovu, smeštaj u vaspitno-popravni dom i upućivanje u medicinsko-popravni zavod) i zdravstveno-zaštitne mere (upućivanje u zavod za duševno bolesna lica i upućivanje u drugi zavod za lečenje).

Krivični zakonik je sadržao posebne odredbe kojima se regulisao krivičnopravni status maloletnika. Pod decom se smatraju lica uzrasta do 14 godina. Ova starosna kategorija nije bila krivično odgovorna za učinjeno krivično delo. Maloletna lica starosti od 14 do 18 godina bila su krivično odgovorna. Međutim, krivična odgovornost je bila uslovljena sposobnošću maloletnika da shvati značaj svoga dela i da upravlja svojim postupcima. Dalji razvoj krivičnog prava u posleratnom periodu obeležilo je donošenje novog Krivičnog zakonika (opšti i posebni deo) iz 1951. godine.¹³ Njegovim stupanjem na snagu prestaje važnost Opšteg krivičnog zakonika (1947.) i više posebnih krivičnih zakona iz prethodnog perioda. Zakonik je zasnovan na principima socijalističkog društveno-ekonomskog uređenja (član 1.). Zakonik je predstavljao značajno odstupanje od sovjetskog modela krivičnog zakonodavstva jer u sebi sadrži rešenja koja se granice sa onima prisutnim u zapadnoevropskim (buržoaskim) društvima od kojih bismo posebno istakli njegov odnos sa Švajcarskim krivičnim zakonikom. Time se ne može osporiti posebnost, originalnost i samostalnost u uređivanju krivičnopravnih instituta. Krivični zakonik je od svog donošenja (1951.), pa sve do prestanka njegove važnosti (1977.), sa stupanjem na snagu potpuno novog krivičnog zakonodavstva u državi, više puta noveliran.¹⁴ Novelama Krivičnog zakonika iz 1959. godine prvi put se u naše krivično zakonodavstvo uvodi kazna maloletničkog zatvora. Maloletnički zatvor se može izreći isključivo starijim maloletnicima, s tim što vaspitne mere ostaju osnovne krivične sankcije. Maloletnicima se zbog učinjenog krivičnog dela više nije mogla izreći kazna zatvora kao za punoletna lica (Joksić, 2019, 46-47). Jednom rečju, izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 1959. godine menja se dotadašnji sistem, primenjivan prema maloletnicima, čime se njihov krivičnopravni status usklađuje sa savremenim tendencijama u nauci krivičnog prava (Tahović, 1962, 176).

Ustavnim amandmanima iz 1971. godine a zatim ustavnim promenama odnosno donošenjem Ustava SFRJ iz 1974. godine izvršen je veliki uticaj na dalji razvoj krivičnog zakonodavstva. U oblasti krivičnog prava to je označilo proces njegove decentralizacije odnosno uvođenje podeljenog krivičnog zakonodavstva između federacije, šest republika i dve pokrajine. Opšti deo materijalnog krivičnog prava je bio regulisan Krivičnim zakonom SFRJ iz 1976, dok je po-

¹³ Krivični zakonik „Službeni list FNRJ,, br. 13/51.

¹⁴ Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika „Službeni list FNRJ,, br. 30/59-11/73.

sebni deo regulisan manjim delom saveznim a većim republičkim i pokrajinskim krivičnim zakonima koji stupaju na snagu istovremeno sa saveznim krivičnim zakonom (1. jula 1977.).¹⁵ Promene krivičnog zakonodavstva su bile izvršene na liniji socijalističko-samoupravnog društvenog uređenja zemlje (Joksić, 2019, 47).

Novo krivično zakonodavstvo SFRJ prihvatilo je posebno rešenje u regulisanju krivičnog pravnog statusa maloletnika. Ono se kretalo na liniji podeljene nadležnosti, jednim delom u okvirima saveznog zakona a drugim delom krivičnih zakona socijalističkih republika i autonomnih pokrajina. Iako je bilo različitih mišljenja, u pogledu toga šta treba da sadrži savezni krivični zakon a šta republički i pokrajinski krivični zakoni, prihvaćeno je srednje rešenje. Sledstveno tome, Krivični zakon SFRJ je sadržao samo manji broj posebnih odredaba o maloletnicima, kao opštih pravila, čime je stvoren podesan zakonski osnov i okvir za posebne odredbe u republičkom i pokrajinskom krivičnom zakonodavstvu (Grupa autora, 1979, 291-292).

Raspad SFRJ i nastavak njenog postojanja kroz SRJ, kao pravnog sledbenika nekadašnje savezne države, utiče na promene u sferi krivičnog zakonodavstva. One su usledile nakon donošenja Ustava SRJ iz 1992. godine zbog čega je bilo neophodno uskladiti krivične zakone u odnosu na nova ustavna rešenja. Krivični zakon SRJ i krivični zakoni republika članica bili su usklađivani tokom 1993. i 1994. godine (Crna Gora je 1993. godine donela novi krivični zakon). KZ SRJ je doživeo ozbiljnije izmene i dopune 2001. godine kada je ukinuta smrtna kazna i umesto nje uvedena kazna zatvora u trajanju od četrdeset godina (Joksić, 2019, 48).

Važan datum u samostalnom i potpunom regulisanju krivičnog pravnog statusa maloletnika predstavlja donošenje posebnog Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnog pravnog zaštiti maloletnih lica 2005. godine koji stupa na snagu 1. januara 2006. godine.¹⁶ U njemu su sadržane krivičnog pravnog odredbe na području materijalnog, procesnog i izvršnog prava. Zakon sadrži odredbe u kojima se, u najvećoj mogućoj meri, reguliše autonoman status maloletnih učinilaca krivičnih dela. Ipak, nije bilo moguće izbeći shodnu primenu propisa opšteg krivičnog zakonodavstva - Krivični zakonik, Zakonik o krivičnom postupku, Zakon o izvršenju krivičnih sankcija i dr. (Perić, 2007, 20).

Poseban novum u Zakonu predstavlja uvođenje vaspitnih naloga, kao mera sui generis kojima dolazi do skretanja krivičnog postupka, u okviru tzv. uslovljenog oportuniteta krivičnog gonjenja. Zadržane su dve vrste krivičnih sankcija koje čine vaspitne mere i kazna maloletničkog zatvora. Predviđena je i moguć-

¹⁵ Krivični zakon „Službeni list SFRJ,, br. 44/76.

¹⁶ Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnog pravnog zaštiti maloletnih lica „Službeni glasnik RS,, br. 85/05.

nost izricanja mera bezbednosti prema maloletnicima, osim zabrane vršenja poziva, delatnosti ili dužnosti (član 39. Zakona).

3. ZAKLJUČAK

Istorijat maloletničkog prestupništva možemo pratiti još od nastanka prvih država. U uslovima klasne podeljenosti u društvu maloletnici su bili deo tako uređenog društva. Njihova pripadnost određenim društvenim slojevima određivala je mogućnosti njihovog kažnjavanja za učinjena nedela. Otuda su umesto određenoj starosnoj kategoriji maloletnici pripadali socijalnom staležu deleći sudbinu kolektiviteta kome pripadaju. Zato ne čudi što u prvim pisanim pravnim kodifikacijama nema samostalnog regulisanja maloletničkog krivičnog statusa.

U Srbiji su maloletnici znatno kasnije, nego u većini razvijenih evropskih zemalja, steli poseban krivičnopravni status. Tome su doprinele okolnosti u kojima je srpska država vekovima bila pod tuđinskom vlašću. Važan datum u pogledu uspostavljanja krivičnog zakonodavstva u Srbiji predstavlja donošenje Kaznitelnog zakonika iz 1860. godine. U njemu su postavljeni temelji potonjeg razvoja krivičnog prava u čijem sklopu maloletnici postepeno dobijaju samostalan zakonodavni tretman. Iako je Projekat iz 1910. godine sadržao znatno složenije krivičnopravne odredbe, kojima se rešava pitanje krivičnopravnog statusa maloletnika, on nikada nije stupio na pravnu snagu. Otuda se ne može govoriti o praktičnim efektima njegove primene. Početkom novog milenijuma Srbija je po prvi put donela poseban zakon u kome je sadržana celokupna maloletnička materija. Važan novum čini uvođenje vaspitnih naloga za čiju primenu su neophodne posebne procesne pretpostavke u okviru tzv. uslovljenog oportuniteta.

Literatura:

- 1) Grupa autora, Komentar Krivičnog zakona SFRJ, Savremena administracija, Beograd 1979.
- 2) Jovašević Dragan, Stevanović Zoran, „Pojam i karakteristike maloletničkog krivičnog prava u Republici Srbiji,“, Revija za kriminologiju i krivično pravo 1/2008, 119-135.
- 3) Joksić Ivan, „Promene u krivičnopravnom statusu maloletnika sa posebnim osvrtom na krivičnu odgovornost,“, Žurnal za kriminalistiku i pravo 2/2010, 115-126.
- 4) Joksić Ivan, Krivično pravo-opšti deo, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad 2019.

- 5) Knežević Miloš, „Rad na unifikaciji materijalnog krivičnog prava Kraljevine SHS – od Projekta iz 1910. godine do Predloga kaznenog zakonika iz 1926. godine,, Vesnik pravne istorije 1/2020, 165-230.
- 6) Ljubičić Milana, „Kretanje maloljetničkog prestupništva u Srbiji u periodu 1980-2004,, Sociološki pregled 4/2006, 591-613.
- 7) Nikolić Zlatko, Joksić Ivan, Maloletnička delinkvencija: socijalnopsihološki i krivičnopravni aspekti, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd 2011.
- 8) Pavlović Marko, Srpska pravna istorija, Nadežda Pavlović, Kragujevac 2005.
- 9) Perić Obrad, Zbornik radova, Dosije i Kriminološka sekcija srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2007.
- 10) Perić Obrad, Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Službeni glasnik, Beograd 2007.
- 11) Srzentić Nikola, Stajić Aleksandar, Lazarević Ljubiša, Krivično pravo Jugoslavije-opšti deo, Savremena administracija, Beograd 1998.
- 12) Stanojević Obrad, Rimsko pravo, Službeni list SRJ, Beograd 1993.
- 13) Tahović Janko, Komentar Krivičnog zakonika, Savremena administracija, Beograd 1962.

Propisi:

- 1) КАЗНИТЕЛНЫЙ законикъ за Княжество Србию (U Beogradu: u Правительственной печатни, 1860. <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/pageFlip/reader/index.php?type=publications&id=3042&m=2#page/32/mode/2up> (доступно 01.09.2024.).
- 2) Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca (Službene novine Kraljevine SHS br. 33 od 09.02.1929. godine).
- 3) Uredba o vojnim sudovima NOV (Vrhovni štab NOV i POJ-maja 1944.).
- 4) Zakon o nevažnosti pravnih propisa donetih pre 6. aprila 1941. godine i za vreme neprijateljske okupacije („Službeni list FNRJ,, br. 86/46 i 105/47).
- 5) Zakon o vrstama kazni („Službeni list DFJ,, br. 48/45).
- 6) Zakon o potvrdi i izmenama Zakona o vrstama kazni („Službeni list FNRJ,, br. 66/46).
- 7) Krivični zakonik-opšti deo („Službeni list FNRJ,, br. 106/47).
- 8) Krivični zakonik („Službeni list FNRJ,, br. 13/51).
- 9) Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika („Službeni list FNRJ,, br. 30/59-11/73).
- 10) Krivični zakon („Službeni list SFRJ,, br. 44/76).
- 11) Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica („Službeni glasnik RS,, br. 85/05).

Ivan Joksić¹⁷
Jelena Matijašević¹⁸

THE POSITION OF MINORS IN THE CRIMINAL LAW OF SERBIA

Abstract:

Juveniles represent the most sensitive category of perpetrators of criminal acts. This is the result of the biological and psychological basis of their personality, which has not reached the full maturity and ability of adults. In such circumstances, the criminal legislation, and additionally the criminal justice system, shows special caution regarding the way of determining their responsibility for the committed criminal acts. However, the current criminal legal status of minors is the result of a longer process of their material and procedural adaptation to the new circumstances in which minors live. This process is rounded off by prescribing a special way of executing non-institutional and institutional criminal sanctions imposed on minors. The legislative innovation of the criminal legal status of minors had its foothold in the criminal doctrine. She offered several different theoretical models in which minors are treated as a special category of criminally responsible persons. In such conditions, we can see that the evolution of the criminal law reaction achieved its goals in the area of punishing minors. Therefore, the paper will deal with the specifics of the doctrinal and legislative approach in regulating the criminal status of minors.

Keywords: minors, criminal law, criminal status, criminal sanctions.

---

¹⁷ Full professor at The Faculty of Law for Commerce and Judiciary, University Business Academy in Novi Sad.

¹⁸ Full professor at The Faculty of Law for Commerce and Judiciary, University Business Academy in Novi Sad.